

*Zhou Dunyi kozmogóniai koncepciója
és A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázata*

Az Északi Song-dinasztia uralkodásának idején élt Zhou Dunyi¹ (1017–1073), korának kiemelkedő jelentőségű gondolkodója. Tanításainak rendszere rendkívül nagy hatást gyakorolt a kínai gondolkodás további alakulására azáltal, hogy egyike volt azon gondolatrendszereknek, melyek a neokonfuciózus filozófia alapjául szolgáltak. Zhang Zai, Cheng Yi, Cheng Hao és Zhu Xi mellett Zhou Dunyi a Song-kori neokonfuciózus filozófia történetének szempontjából az egyik legfontosabb személyiség. Eszméi jelentősen meggyorsították és befolyásolták azt a folyamatot, melynek során a konfucianizmus magába olvasztotta a taoizmust, a buddhizmus több gondolati elemét és számos bölcseleti filozófiáját, hogy végül egy több forrásból táplálkozó, szinkretikus gondolatrendszerek sokaságát integráló gondolatrendszer-csoport fejlődjék ki belőle, melyet Kínában kezdetben „az Út bölcseletének” (*daoxue*) hívnak, később pedig „a Rendezőelv bölcseletének” (*lixue*). Ezt nevezi a nyugati sinológia neokonfuciózus filozófiának.

Zhou Dunyi egyik fő műve *A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázata* (*Taijitu shuo*), melyben esszenciális formában összegződik kozmogóniai koncepciója. Ez a munka egy rövid terjedelmű szövegből és egy ábrából áll. Az ábrában grafikus szimbólumok segítségével fejeződik ki alkotójának a világegyetem keletkezésére vonatkozó elképzelése, a szöveg pedig voltaképpen az ábra mögött rejlő gondolatok kifejtése. A szöveg négy fő részre tagolható. Az első rész a mindenség keletkezéséről szól, a második a „dolgok miriádjának” keletkezéséről, a harmadik az emberről, a negyedik rész pedig a befejezés. A mű teljes szövege így hangzik:

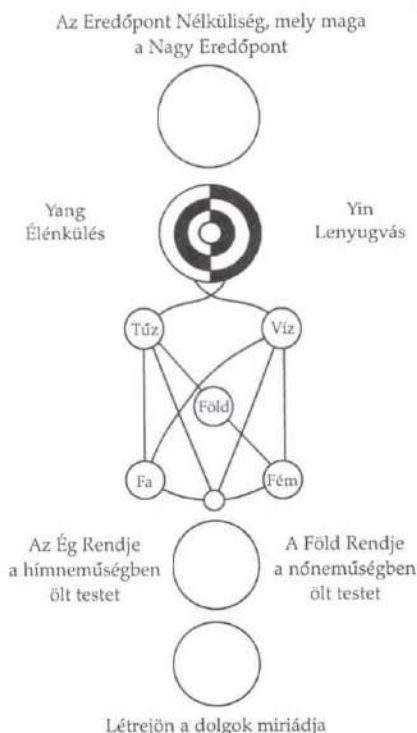
Az Eredőpont Nélküliség (*wuji*) maga volt a Nagy Eredőpont (*taiji*). A Nagy Eredőpont élénkülő mozgásnak indult, és létrejött a *yang*. Amikor élénksége tetőfokára hágott, lenyugvásba fordult. Lenyugvásba fordult, és létrejött a *yin*. Midőn elérte nyugvópontját, ismét élénkülő mozgásnak indult. Az élénkülő mozgás és a lenyugvás egymást váltogatta, egyik a másik gyökere lett. Elkülönült a *yin*, elkülönült a *yang*, s létrejött belőlük a Két Megjelenés (*liangyi*) [Ég

és Föld]. A *yang* változott, a *yin* alkalmazkodott hozzá, és létrejött a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld. Az ötféle pára (*qi*) rendezett áramlásba kezdett, s a négy évszak körforgása megindult. Az öt elem (*wuxing*) együttesen nem más, mint a *yin* és a *yang*. A *yin* és a *yang* együttesen nem más, mint a Nagy Eredőpont. A Nagy Eredőpont pedig maga az Eredőpont Nélküliség.

Keletkezésekor mind az öt elem egyedi természettel (*xing*) bír. Az Eredőpont Nélküliség eredendő természete (*zhen*), valamint a kettő és az öt féle kikristályosodás (*jing*) [a *yin* és a *yang*, valamint az öt elem] számtalan módon keveredve áll össze. Az Ég Rendje (*qiandao*) a hímneműségben ölt testet, a Föld Rendje (*kundao*) pedig a nőneműségben. A kétféle pára [a *yin* és a *yang*] hatást gyakorol egymásra, és létrehozza a „dolgok miriádját” (*wanwu*). Létrejövételt létrejövétel követ, a változások sora szakadatlan.

Az ember az a kiváltságos, aki a legnemesebb (párából) jön létre, s a legkiválóbb szellemmel bír. Testének létrejövételt követően szelleme tudattá fejlődik. Öt Természete (*wuxing*) hatás alá kerül és hatást fejt ki, kialakul benne a jó és a rossz közötti különbségtétel, kiváltódik belőle a cselekedetek miriádja. A szent emberek (*shengren*) cselekedeteit a középenlét (*zhong*), a helyénvalóság (*zheng*), az emberségesség (*ren*) és az igazságosság (*yi*) határozza meg. A szent emberek hagyják magukon eluralkodni a nyugalmat, s megvalósítják az emberi tökéletességet (*renji*). Ezért erényeik olyanok, akár az Égé és a Földé, ragyogásuk akár a Napé és a Holdé, harmóniájuk, akár a négy évszaké, a jóserenccse és a balsors feletti uralmuk pedig, akár a szellemeké és a démonoké. A nemes ember (*junzi*) része jóserenccse, mert a szent emberek magatartásának követésén fáradozik. Az alantas ember (*xiaoren*) része viszont balsors, mert a szent emberek cselekedeteivel ellentétesen cselekszik.

Ezért mondjuk: „Az Ég Rendezőelvének (*tian zhi dao*) érvényre juttatója a *yin* és a *yang*. A Föld Rendezőelvének (*di zhi dao*) érvényre juttatója a lágyság (*rou*) és a keménység (*gang*). Az Emberek [a társadalom] Rendezőelvének (*ren zhi dao*) érvényre juttatója pedig az emberségesség és az igazságosság.” Azt is mondjuk: „Aki eljut a dolgok eredetének és pusztulásának megismeréséhez, az tudója lesz lét és nemlét titkainak.” Ó mily nagyszerű is a Változások könyve! Minden írás közül a legtökéletesebb!²

Elvont fogalmak vagy valamely konceptuális séma grafikus szimbólumokkal történő illusztrálása Zhou Dunyi korára a taoizmus meggyökeresedett gyakorlata, de csöppet sem idegen a konfucianizmustól sem, gondoljunk csak a konfuciánus kánonba tartozó *Változások könyvének* jóságjeire, melyekben folyamatos vízszintes vonal szimbolizálja a *yangot*, és középen megszakított vízszintes vonal a *yint*.

A *Nagy Eredőpont ábrájának magyarázata* címet viselő mű ábrája a világmindenség keletkezésének egymást követő fázisait foglalja grafikus jelekbe. Az első fázist egy kör szimbolizálja, ami felett ez olvasható: „Az Eredőpont Nélküliség, mely maga a Nagy Eredőpont”. Ez a kör az univerzum keletkezésének azt az időszakát jeleníti meg, amikor a világegyetem még az Eredőpont Nélküliség állapotában van, s ugyanakkor azonos a Nagy Eredőponttal. Zhou Dunyi halála után mintegy száz évvel Zhu Xi ezt írja az ábrának erről az eleméről *A Nagy Eredőpont-ábra jelentésének kifejtése (Taijitu jiejyi)* című munkájában:

Ez az, amit szavakkal úgy fejezünk ki: az Eredőpont Nélküliség, mely maga a Nagy Eredőpont. Ez az az eredendő megtestesülés, melynek élénkülő mozgása a *yangot*, lenyugvása pedig a *yint* hozza létre.³

A mindenség keletkezésének második fázisát egy üres kör és a körülötte koncentrikusan elhelyezkedő fekete és fehér félre osztott körgyűrűk alkotta képlet illusztrálja, mely mellett mindkét oldalon írás látható. Baloldalt ez olvasható: „*Yang*”, „Élénkülés”. A jobb oldalon pedig ez: „*Yin*”, „Lenyugvás”. A fehér félkörgyűrűk a Nagy Eredőpont élénkülő mozgásából születő *yangot* szimbolizálják, a feketék pedig a Nagy Eredőpont lenyugvásából fakadó *yint*. A középen lévő üres kör a *yin* és a *yang* közös eredője, a Nagy Eredőpont. Az ábrához kapcsolódó szövegben Zhou Dunyi ezt írja:

Elkülönült a *yin*, elkülönült a *yang*, s létrejött belőlük a Két Megjelenés.

A jobb- és baloldali félkörgyűrűk összessége a Két Megjelenést, azaz a *yang* és a *yin* elegyének két elsődleges manifesztációját, az Eget és a Földet szimbolizálja.⁴ A baloldali félkörgyűrűkből (két *yang* és egy *yin* sávból) konstruálódó terület a *yang* túlsúly jellemezte Ég, a jobboldali félkörgyűrűkből (két *yin* és egy *yang* sávból) összeadódó terület pedig a *yin* túlsúly jellemezte Föld. A mindenség keletkezésének második fázisát illusztráló ábra azt az időszakot jelöli, amikor a Nagy Eredőpont élénkülő mozgása és lenyugvása folytán létrejön a *yin* és a *yang*, majd kialakul az Ég és a Föld, vagyis a Két Megjelenés.

A mindenség keletkezésének harmadik fázisát illusztráló képlet ábrázolja az öt elem, azaz a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld *yinből* és *yang-*

ból, valamint egymásból való létrejövételét, s a négy évszak körforgásának megindulását. Az öt elem közül a tűz és a fa az ábra baloldalán helyezkedik el, tehát *yang* elem. A víz és a fém jobboldalt helyezkedik el, tehát *yin* elem. A föld középen van, mert a *yin* és a *yang* egyensúlya jellemzi. Az egyes elemektől induló és a hozzájuk érkező vonalak azt mutatják, hogy az adott elemből mi jön létre, illetve az adott elem miből származik. Zhou Dunyi ezt mondja a *yin*ről és a *yang*ról:

...egyik a másik gyökere...

Zhu Xi fentebb már idézett munkájában azt írja:

A *yin* a *yang*ból ered, a *yang* pedig a *yin*ből.⁵

Az ábra szerint ez az elv érvényesül az öt elem keletkezése során is. Az előző fázis illusztrációján lévő jobb- és baloldali félkörgyűrűktől egy-egy vonal vezet a harmadik fázis illusztrációjának a tűz és a víz elemet szimbolizáló két grafikus eleméig. Ez a két vonal azt mutatja, hogy az ábra jobb oldalán elhelyezkedő, tehát *yin*-domináns elemnek tartott víz a *yang* túlsúlyból jön létre, s az ábra bal oldalán lévő, tehát *yang*-domináns elemnek tartott tűz pedig a *yin* túlsúlyból jön létre. Szembeötlő, hogy tűz és víz kiemelt jelentőségű elem. Az ábrán látszik, hogy az öt elem közül először az ellentétes természetű tűz és víz elem jön létre. Az összes többi e kettőből származik. A vízből létrejön a *yang*-domináns fa elem, a tűzből a *yin* és a *yang* egyensúlyi állapotában lévő föld elem, a föld elemből pedig a *yin*-domináns fém elem. Zhu Xi *A Nagy Eredőpont-ábra jelentésének kifejtése* című munkájában ezt írja erről az illusztrációról:

Ez annak ábrázolása, hogy miként változik a *yang*, miként alkalmazkodik hozzá a *yin*, s ennek során miként jön létre a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld. A balról jobbra tartó vonalak a *yang* változását mutatják, a jobbról balra tartó vonalak pedig a *yin* hozzá való alkalmazkodását. A víz elemet a *yin* nagy túlsúlya jellemzi, ezért jobboldalt van, a tűz elemet pedig a *yang* nagy túlsúlya, ezért baloldalt. A fa elemet a *yang* kezdődő túlsúlya jellemzi, ezért a tűz elem alatt található, a fém elemet pedig a *yin* kezdődő túlsúlya, ezért a víz elem alatt. A föld elemet a (*yin* és a *yang*) pára egyensúlya jellemzi, ezért középen helyezkedik el.⁶

Az ábra mutatja továbbá, hogy létrejövetele után az öt elem mindegyikéből egy meghatározott másik elem transzformálódik, s megindul egy ciklikus folyamat, melynek során az öt elem szakadatlan körforgást alkotva egymásból születik. Zhu Xi így írja le ezt a folyamatot:

A vízből lesz a fa, a fából a tűz, a tűzből a föld, a földből a fém, majd a fémből ismét víz lesz.⁷

Az illusztráción a *yin*- vagy *yang*-dominancia jellemezte négy elemtől (tehát a tűztől, a víztől, a fától és a fémtől) vonalak vezetnek egy körhöz. Ez a kör a négy évszak körforgását jelképezi. Zhou Dunyi a mű szövegében ezt írja:

Az ötféle pára rendezett áramlásba kezdett, s a négy évszak körforgása megindult.

Az ábrából az tűnik ki, hogy a négy évszak körforgását az öt elem keletkezése és a köztük lezajló folyamatok eredményezik, ugyanakkor a tavasz, a nyár, az ősz és a tél kialakulása négy elemmel, a *yin*- vagy *yang*-dominanciával bírókkal van közvetlen összefüggésben.

A mindenség létrejvetelének negyedik fázisát egy kör jelképezi, melynek két oldalán írás olvasható. Baloldalt ez áll: „Az Ég Rendje a hímneműségben ölt testet.” Jobboldalt pedig ez: „A Föld Rendje a nőneműségben ölt testet.” Ebben a fázisban az öt elem és a négy évszak létrejvetelének következtében a *yang*-domináns pára (amely túlnyomórészt az Égben található) hímneművé válik, a *yin*-domináns pára pedig (amely legnagyobb mennyiségben a Földben lelhető fel) nőneművé.

A világmindenség kialakulásának ötödik, utolsó fázisa a „dolgok miriádjának” létrejvetele. Ezt ugyancsak egy kör szimbolizálja. Zhou Dunyi ezt írja:

...a kettő és az ötféle kikristályosodás számtalan módon keveredve áll össze. Az Ég Rendje a hímneműségben ölt testet, a Föld Rendje pedig a nőneműségben. A kétféle pára hatást gyakorol egymásra, és létrehozza a dolgok miriádját.

Ebben a szakaszban a főként *yang* párát akkumuláló elemcsoportok hímnemű létezőként funkcionálva kölcsönhatásba lépnek és elegyednek a nőnemű létezőként funkcionáló, főként *yin* párát tartalmazó elemcsoportokkal, s ennek következtében létrejön a „dolgok miriádjá”, vagyis a létezők összessége. Ezért az e fázist jelképező kör alatt ez olvasható: „Létrejön a dolgok miriádjá.”

Mi a magyarázata annak, hogy a Nagy Eredőpontot (és a vele azonos Eredőpont Nélküliséget) szimbolizáló kör illusztrálja mind a nemek kialakulásának mozzanatát, mind pedig a „miriád dolog” létrejvetelének fázisát? Az, hogy a Nagy Eredőpont egy minden létezőt integráló halmaz, így a teljes világmindenség jelképeként is funkcionál.

Zhou Dunyi gondolatrendszere és kozmogóniai koncepciója szinkretikus rendszer, melybe konfuciánus, buddhista és taoista gondolati

elemek és fogalmak egyaránt beépültek. A *Nagy Eredőpont ábrájának magyarázatában* a szerző többször alkalmaz idézetet a *Változások könyvéből*, de a mű szövegének alábbi részletéből például a *Yuanrenlun* című mű hatása tükröződik,⁸ melynek szerzője egy *Tang*-kori buddhista gondolkodó, *Zongmi*, a *huayan* buddhista iskola ötödik pátriárkája:

Az Eredőpont Nélküliség eredendő természete, valamint a kettő- és az ötféle kikristályosodás számtalan módon keveredve áll össze.

Számos kutató tartja valószínűnek, hogy *A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázatában* lévő ábra taoista eredetű. Már a *Song*-kori *Zhu Zhen* is azt állítja, hogy az ábra őse *Chen Tuan* (?–989) taoista bölcselőtől származik, s közvetítőként keresztül jutott el *Zhou Dunyihoz*:

Chen Tuan [...] adta tovább *Chong Fang*nak, *Chong Fang Mu Xiunak*, [...] s *Mu Xiu* [...] adta tovább (*Zhou*) *Dunyinak*.⁹

Chen Tuan, vagy a Kései *Zhou*-ház egyik császára által adományozott nevén Fehér Felhő Mester, az Öt Dinasztia kora végének és a *Song*-kor elejének neves taoista gondolkodója volt, aki előbb a *Wudai*-hegyen élt remeteségben, majd a *Hua*-hegyen. Két fontos ábra megalkotását tulajdonítják neki. Az egyik a *Xiantian*-ábra, a másik pedig a *Zhou Dunyi*-féle *Nagy Eredőpont*-ábra ősenek tartott *Eredőpont Nélküliség*-ábra.¹⁰

A *wuji*, az *Eredőpont Nélküliség*, mint szókapcsolat, több ókori munkában megtalálható. Például a *Laozi* (*Lao-ce*) nevéhez fűződő *Az Út és az Erény könyvében*,¹¹ a *Zuozhuanban*,¹² a *Zhuangziben*¹³ vagy a *Huainanziben*.¹⁴ A *wuji* a taoizmusban gyakorta a mindenütt jelen lévő és mindenek rendjét meghatározó *Tao* metaforája. *A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázatában* az *Eredőpont Nélküliség* a *Nagy Eredőpont* manifesztációja. Az *Eredőpont Nélküliség* egy olyan állapot, amelyben nem létezik kezdet és vég: abszolút homogenitás és differenciálatlanság.

A *taiji*, a *Nagy Eredőpont* fogalma legkorábban a *Változások könyvének Csatolt magyarázatok* című függelékében tűnik fel, ebben a formában:

...a *Változásoknak* van egy *Nagy Eredőpontja*. Ez hozta létre a *Két Megjelenést*.¹⁵

A Változások könyvének ezen elképzelése *Zhou Dunyi* kozmogóniai koncepciójának egyik legfőbb kiindulópontja. Nem véletlen tehát, hogy művének eredeti, ám később lerövidült címe ez volt: *A Nagy Eredőpont ábrájának változásbölcséleti magyarázata (Taijitu yishuo)*.¹⁶ *Zhou Dunyi* korának gondolkodói körében gyakori jelenség volt a *Változások könyvé-*

nek magyarázása, interpretálása, a mű gondolati elemeinek felhasználásával történő koncepcióalkotás. Számos bölcselethez fűződik efféle tartalmú munka.

Az ókorban a Nagy Eredőpont fogalma a Sarkcsillaggal kapcsolódott össze.¹⁷ Az ókori kínaiak úgy képzeltek, hogy a mindenség alapzata a négyzet alaprajzú föld, és betetőzője a kör alaprajzú égbolt. A földet mozdulatlanak vélték, míg az égről azt tartották, hogy saját mozdulatlan középpontja körül forog, s forgása által hozza létre és uralja a mindenség dolgait,¹⁸ így például a négy évszakot. Elképzeléseik szerint az ég középpontja és forgástengelye – vagyis a mindenség rendjének és a dolgok létének forrása – nem más, mint a Sarkcsillag, amelyet ezért a Nagy Eredőpont égi manifesztációjának tartottak.

Az ókori kínai gondolkodás szerint minden dolog a párából (*qi*) jön létre. A Han-kortól kezdődően a *taiji*, azaz a Nagy Eredőpont fogalma gyakorta a pára ősalapotával azonosult, melyben a pára még nem állt össze semmiféle dologgá, teljesen homogén és differenciálatlan volt. A *Hanshuban* ez olvasható:

A Nagy Eredőpont az őspára (*yuanqi*), melyben a Három [Ég, Föld és Ember] még eggyé volt olvadva.¹⁹

A Tang-kori *Kong Yingda* így fogalmaz:

A Nagy Eredőpont az Ég és a Föld elkülönülését megelőző őspára, melyben minden eggyé volt olvadva.²⁰

A Song-kor elején a *Változások könyvének* interpretátorai, mint például *Liu Mu*, *Hu Yuan* és *Li Gou* szintén ezt vallották.²¹ *Liu Mu* ezt írja:

A Nagy Eredőpont egynemű pára volt. Az Ég és a Föld elkülönülését megelőző őspára, melyben minden eggyé volt olvadva.²²

Zhou Dunyi is osztja azt a véleményt, hogy a Nagy Eredőpont az ősalapotban lévő pára, amelyből még nem jött létre semmi. Elgondolása szerint minden a Nagy Eredőpontból jön létre: előbb a *yin* és a *yang*, később az öt elem, s ezekből épül fel minden az univerzumban. Ezt írja:

A *yin* és a *yang* együttesen nem más, mint a Nagy Eredőpont. [...]

A *yang* változott, a *yin* alkalmazkodott hozzá, és létrejött a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld.

...a kettő és az ötféle kikristályosodás számtalan módon keveredve áll össze. [...]

A kétféle pára [a *yin* és a *yang*] hatást gyakorol egymásra, és létrehozza a dolgok miriádját.

Zhou Dunyi gondolatrendszerében a Nagy Eredőpont tehát anyagi szubsztancia.²³

Gyakorta volt a neokonfucianus gondolkodók vitáinak, elmélkedéseinek tárgya, hogy *A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázatának* alkotója miként gondolkodott az Eredőpont Nélküliség és a Nagy Eredőpont viszonyáról. A manapság elfogadott nézet az, hogy a mű öt írásjegyből álló kezdőmondatában (*wuji er taiji*) az Eredőpont Nélküliség és a Nagy Eredőpont fogalma között álló *er* szó írásjegye nem időbeni egymásutániségot jelöl, hanem azonosságot:²⁴

Az Eredőpont Nélküliség maga volt a Nagy Eredőpont.

A Nagy Eredőpont tehát a mindenséget felépítő őspára, amely Eredőpont Nélküliségként manifesztálódik. Zhou Dunyi gondolatrendszerében a Nagy Eredőpont azonban nem csupán anyagi szubsztancia, hanem egyidejűleg a mindenség rendezettségének, harmóniájának forrása is. Ezt írja:

Az ötféle pára rendezett áramlásba kezdett, s a négy évszak körforgása megindult.

Ez a mondat a mindenség rendezettségére való utalás. A négy évszak váltakozását már az ókorban is az univerzumban uralkodó tökéletes rend egyik legalapvetőbb kifejeződésének tartották, ahogy a *Lü mester Tavasz és Ősze* című könyvből is kitűnik:

A mindenség kereke újra meg újra körbefordul, [...] a négy évszak egymást váltja...²⁵

A mindenség rendezettsége, harmóniája abból fakad, hogy a Nagy Eredőpont élenkülő mozgása és lenyugvása folytán létrejövő, az univerzum egészét létrehozó *yin* és *yang* érvényre juttatja benne a Mindenség Rendezőelvét, vagyis a Taót, amelyet más és más létezők esetében a *yin* és a *yang* más és más manifesztációja juttat érvényre. Művének végén Zhou Dunyi idézi a *Változások könyvének* egy részletét:

Az Ég Rendezőelvének érvényre juttatója a *yin* és a *yang*. A Föld Rendezőelvének érvényre juttatója a légység és a keménység. Az Emberek [a társadalom] Rendezőelvének érvényre juttatója az emberségesség és az igazságosság.

A mindenség rendjének kialakítója – azaz a Tao – pedig nem más, mint a Nagy Eredőpont, amely a *yin* és a *yang* viselkedését meghatározza.

A Nagy Eredőpontnak a Taoval való azonosítása nem idegen a kortárs neokonfuciánus gondolkodóktól sem. *Shao Yong* például ezt írja:

A Tao nem más, mint a Nagy Eredőpont.²⁶

Zhou Dunyi gondolatrendszerében tehát a Nagy Eredőpont egyrészt a mindenség rendezettségének forrását jelentő Tao,²⁷ másrészt a mindenség őállapota, egy és osztatlan anyagi szubsztancia, amelyből még nem jött létre semmi, de magában hordozza annak a lehetőségét, hogy különféle létezők jöjjenek létre belőle.

A *Nagy Eredőpont ábrájának magyarázata* című mű szövegének azonban van egy másik változata is. A két szövegváltozat abban különbözik, hogy a két kezdőmondat eltér. *Zhu Xi Megjegyzések Lianxi mester életrajzával kapcsolatosan (Ji Lianxi zhuan)* című írásából például kitűnik, hogy a mű a Déli Song-kor elején kétféle szövegváltozatban terjedt. Ő a fentebb már ismertetett szövegváltozatot tartotta hitelesnek. A másik – a *Zhu Xi* által hiteltelennek, interpoláltnak ítélt – szövegváltozat kezdőmondata hét írásjegyből áll (*zi wuji er wei taiji*), s így hangzik:

Az Eredőpont Nélküliségből létrejött a Nagy Eredőpont.

Ez a mondat egyértelműen olyan elképzelést tükröz, mely szerint az Eredőpont Nélküliség és a Nagy Eredőpont a mindenség két eltérő állapota, az univerzum kialakulásának két elhatárolható fázisa. Így értelemszerűen módosul a másik szövegváltozatban ekképp értelmezhető mondat (*taiji ben wuji*) jelentése:

A Nagy Eredőpont pedig maga az Eredőpont Nélküliség.

Mégpedig a következőképpen:

A Nagy Eredőpont pedig az Eredőpont Nélküliségből fakad.

A *Nagy Eredőpont-ábra magyarázatának feledésbe veszett mondandója (Taijitu shuo yiyi)* című munkájában a *Qing*-kori *Mao Qiling* e szövegváltozat hitelessége mellett száll síkra.

Zhou Dunyi kozmogóniai koncepciója szerint a *yang* és a *yin* nem más, mint az élénkülő mozgásban és annak tetőfokán, illetve a lenyugvásban és a nyugvóponton lévő Nagy Eredőpont. Gondolatrendszerében a Nagy Eredőpont mozgása élénkségét tekintve szélsőértékek között változó mozgás, melynek során a maximum érték elérését a minimum érték felé közeledés követi, s a minimum érték elérését a maximum érték felé közeledés.²⁸

A *yin*t és a *yang*ot már az ókorban sem két statikus elemként vagy erőként képzeltek el a kínaiak. Alapvető jellemzőjüknek tartották, hogy mindkettő egy bizonyos végső állapot irányába fejlődik, s miután azt elérte, az ellentétes végállapot irányába kezd fejlődni. Az ókorban keletkezett *Guoyu* című könyv például ezt írja:

Ha a *yang* kiteljesedik, *yinné* lesz, ha a *yin* kiteljesedik, *yanggá* lesz. A nap elfárad és megpihen, a hold kikerekedik és fogyni kezd.²⁹

A Zhou Dunyi-féle elgondolás szerint az eredetileg egynemű őspára polarizálódásával létrejön az Ég és a Föld, a mindenség két ellentétes pólusa, melyek közül az előbbi a túlnyomórészt *yang*, az utóbbi pedig a túlnyomórészt *yin* pára akkumulálódása:

Elkülönült a *yin*, elkülönült a *yang*, s létrejött belőlük a Két Megjelenés.

A két pólus között, a kétféle pára egymásra hatásának, változásainak révén pedig folytatódik a mindenség kialakulása. Létrejön az öt elem, s megindul az évszakok körforgása:

A *yang* változott, a *yin* alkalmazkodott hozzá, és létrejött a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld. Az ötféle pára (*qi*) rendezett áramlásba kezdett, s a négy évszak körforgása megindult.

Az öt elem létrejövetelének folyamatát az ábra szemlélteti. A *yin*ből és a *yang*ból először létrejön a tűz és a víz, majd belőlük a többi három elem. Az ábrán kifejeződik egy olyan elképzelés, hogy az elemek meghatározott sorrendben egymásból keletkeznek. Ez az elmélet – az elemek egymásból való létrejövetelének elmélete – már az ókorban is létező és Zhou Dunyi korában a domináns világkép egyik alapvető részét képező elgondolás.

A négy évszak nem más, mint egy-egy olyan időszak, melynek folyamán valamely meghatározott *yin*- vagy *yang*-dominancia jellemezte elem párája a többi elem párájához képest túlsúlyra jut.³⁰ A tavasz a kezdődő *yang* túlsúly jellemezte fa elem dominanciájának időszaka, a nyár a nagy *yang* túlsúly jellemezte tűz elem dominanciájának időintervalluma, az ősz a kezdődő *yin* túlsúly jellemezte fém elem időszaka, és a tél a nagy *yin* túlsúly jellemezte víz elem évszaka.

A Nagy Eredőpont ábrájának magyarázata szerint az öt elem és a négy évszak kialakulása után a *yang*-domináns pára hímnemű létezőként kezd funkcionálni, a *yin*-domináns pára pedig nőnemű létezőként.

A Tang-kori *Li Quan* ezt írja:

A dolgok miriádja az öt elem gyermeke.³¹

Zhou Dunyi is hasonlóan gondolkodik. A túlnyomó részben *yang* párákat akkumuláló elemcsoportok, mint hímnemű létezők, kölcsönhatásba lépnek és elegyednek a főként *yin* párát tartalmazó elemcsoportokkal, mint nőnemű létezőkkel, s ennek következtében létrejön a „dolgok miriádja”, a létezők összessége. A *Nagy Eredőpont ábrájának magyarázatában* ez áll:

...a kettő és az ötféle kikristályosodás számtalan módon keveredve áll össze. Az Ég Rendje a hímneműségben ölt testet, a Föld Rendje pedig a nőneműségben. A kétféle pára hatást gyakorol egymásra, és létrehozta a dolgok miriádját.

Így alakul ki a mindenség, annak valamennyi létezőjével egyetemben, a Nagy Eredőpontnak nevezett őszállapotból.

Zhou Dunyi kozmogóniai koncepciója számos jelentős későbbi gondolkodó – így a konfuciánus gondolkodás nagy reformátora, Zhu Xi – gondolatrendszerének vált alapvető részévé, ezáltal rendkívül jelentős hatást gyakorolt mind a konfuciánus gondolkodás, mind pedig a domináns világmép alakulására.

JEGYZETEK

- 1 Magyar népszerű átírásban: Csou Tun-ji.
- 2 Zhou Dunyi: 6–12. (Az idézett szövegek a tanulmány szerzőjének fordításai.)
- 3 Zhu Xi: *Taijitu jieyi*. In: Zhou Dunyi: 4.
- 4 *Zhongguo ruxue shi*: 530.
- 5 Zhu Xi: *Taijitu jieyi*. In: Zhou Dunyi: 4.
- 6 Uo.: 4.
- 7 Uo.: 5.
- 8 *Zhongguo ruxue shi*: 529.
- 9 *Songshi*, Zhu Zhen zhuan. In: *Zhongguo ruxue shi*: 529.
- 10 *Zhongguo lixue dacidian*: 325.
- 11 *Dao De jing*, 28. fejezet.
- 12 *Zuozhuan*: Xigong 24 éve.
- 13 *Zhuangzi*: Zaiyou fejezet.
- 14 *Huainanzi*: *Taizuxun* és *Yaolie* fejezetek.
- 15 *Yijing*, Xici. In: *Shisan jing*: 43.
- 16 Chen 1997: 48.
- 17 Needham 1956: 464; Ge 1998: 205.
- 18 De Groot 1892: 317.

- 19 *Hanshu, Lülizhi*: 964.
- 20 *Zhouyi zhengyi*. In: Chen 1997: 48.
- 21 Chen 1997: 49.
- 22 Uo.
- 23 Uo.
- 24 Needham 1956: 464.
- 25 *Lüshi chunqiu, Dayue*: 40.
- 26 Shao 1992: 48.
- 27 Fung 1953: 446.
- 28 Needham „hullámszerűnek“ nevezi ezt a működési mechanizmust.
(Needham 1956: 467.)
- 29 *Guoyu, Yueyu xia*: 653.
- 30 Forke 1975: 286.
- 31 *Yinfujing zhushu*. In: Li: 192.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Chen Lai. 1997. *Song Ming lixue*. Liaoning Jiaoyu Chubanshe, Shenyang.
- Forke, Alfred. 1975. *The World-Conception of the Chinese*. Arno Press, New York.
- Fung Yu-lan. 1953. *A History of Chinese Philosophy*, vol. 2. Princeton University Press, Princeton.
- Ge Zhaoguang. 1998. *Qishiji qian zhongguode zhishi, sixiang yu xinyang shijie*. Fudan Daxue Chubanshe, Shanghai.
- De Groot, J. J. M. 1892. *The Religious System of China*, vol. 1. Brill, Leiden.
- Guoyu. 1998. Shanghai Guji Chubanshe, Shanghai.
- Hanshu. 1975. Zhonghua Shuju, Peking.
- Li Cunshan. 1990. *Zhongguo qilun tanyuan yu fawei*. Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, Peking.
- Lüshi chunqiu*. 1995. Shanghai Guji Chubanshe, Shanghai.
- Needham, Joseph. 1956. *Science and Civilisation in China* Vol. 2. Cambridge University Press, Cambridge.
- Shao Yong. 1992. *Guanwu pian*. Shanghai Guji Chubanshe, Shanghai.
- Shisan Jing*. 1992. Zhongzhou Guji Chubanshe, Zhengzhou.
- Zhongguo lixue dacidian*. 1996. Ji'nan Daxue Chubanshe, Ji'nan, Guangzhou.
- Zhongguo ruxue shi*. 1993. Zhongzhou Guji Chubanshe, Zhengzhou.
- Zhou Dunyi. 1992. *Taijitu shuo*. Shanghai Guji Chubanshe, Shanghai.